

ментальності українського народу, все-таки спроможні подолати прояви тоталітарного політичного режиму, шукати, закріплювати і демонструвати свою особливість, унікальність, аби тільки відстояти право на існування і самостійність, отримати нове змістовне заповнення [2, 81].

Література

1. Бондаренко О. В. Економічна ментальність як фактор побудови модерного українського суспільства. *Гілея: наук. вісн.: зб. наук. пр.* Київ, 2007. Вип. 8. С. 36–48.

2. Колесников М. П. Сучасна українська ментальність: сутність та особливості. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія: щокварт. наук.-практ. журн.* №3. 2005. Харків: НТУ «ХПИ», 2005. С. 80–95.

3. Манакин В. М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 288 с.

4. Побочий І. А. Менталітет українського суспільства: витоки та сучасний стан. *Вісник СевДТУ.* Вип. 91: Політологія: зб. наук. пр. Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2008. С.37-41.

5. Соболев В. Дослідження витоків української ментальності. *Слово і час.* 1992. № 8. С. 42–45.

Скуратовська Д. В.,

студент,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – д-р пед. наук, доцент **В. А. Ницета**

СМИСЛОВІ ПАРАМЕТРИ ДИСКУСІЇ ЯК РИТОРИЧНОГО ЖАНРУ В ШКІЛЬНІЙ МОВНІЙ ОСВІТІ

Реформування загальної середньої освіти, яке активно відбувається в Україні, опосередковане концепцією «Нова українська школа» (НУШ, 2016 р.) і положеннями Закону України «Про загальну середню освіту» (2020 р.). Стратегічні компетентнісні орієнтири зазначених документів втілені в чинних навчальних програмах з української мови. Зокрема, на рівні стандарту й профільному рівні учні профільної школи мають засвоювати практичну риторику, що є відповіддю на суспільний запит щодо підвищення рівня комунікативної культури сучасної молоді й дієвим кроком у реалізації риторичного аспекту української мови, задекларованому в 2004 р. [1].

Згідно з навчальною програмою, десятикласники на рівні стандарту мають засвоїти такий риторичний зміст:

- І блок (риторика як мистецтво, наука й навчальна дисципліна; мовленнєва ситуація; особистість мовця; аудиторія; текст як одиниця спілкування; ефективність мовлення; стратегія й тактика мовленнєвої поведінки; мовленнєвий

вчинок, мовленнєва подія);

▪ II блок (суперечка як вид комунікації; види суперечки; правила ведення суперечки; аргументи; полемічні прийоми; мистецтво відповідати на запитання; дискусія на визначену тему) [5; 6].

Наш дослідницький інтерес зосереджений навколо **дискусії** як складника практичної риторики в змісті шкільної мовної освіти й методу навчання української мови, що в різних лінгводидактичних джерелах зараховують і до словесних, і до практичних, і до методів формування інтересу (у групі методів стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності).

Мета роботи – окреслити смислові параметри дискусії в навчанні старшокласників практичної риторики.

Лексема «дискусія» має таке загальнономове значення: «Широке публічне обговорення якого-небудь спірного питання» [4, 285]. У науковій і навчальній літературі міститься значна кількість дефініцій поняття «дискусія». Не маючи на меті розглядати весь спектр тлумачень цього поняття й формулювати власне визначення його, ми проаналізували теоретичний матеріал підручників з української мови для 10 кл. (рівень стандарту), унаслідок чого укладено номенклатуру смислових параметрів дискусії (табл. 1). Оскільки дискусію в шкільній мовній освіті вивчають у площині суперечки, номенклатура містить відомості про суперечку та дискусію в аспектах (1) ключових слів, (2) мети щодо досягнення загального результату, (3) мети щодо перебігу процесу, (4) мети щодо опозиції сторін.

Аналіз інформації, позиціонованій у номенклатурі, дав змогу реалізувати мету цієї роботи.

Виявлені ключові слова в тлумаченнях дискусії можна об'єднати в категорією «мовленнєвий жанр» («Елементи мовленнєвої ситуації «втілюються» в мовленнєвий жанр: жанровий різновид визначає цільова установка, а способи реалізації цільової установки й утілення її в риторичних компонентах тексту забезпечують специфіку жанру» [2, 190]). Окрім цього, дискусія є риторичним жанром, оскільки її вивчають у контексті практичної риторики, й одночасно еристичним жанром / жанром еристики, яку Ю. Рождественський називав мистецтвом суперечки, що передбачає «вигравання її незалежно від того, якими засобами ведуть спір, мета мовлення – утвердити своє право на вчинок і залишити за собою остаточне (вирішальне) судження» [3, 80–81].

Таблиця 1

Номенклатура смислових параметрів дискусії

Автори підручників «Українська мова» (10 кл.), рівень стандарту	Ключові слова дефініції		Мета стосовно досягнення загального результату		Мета стосовно перебігу процесу		Мета стосовно опозиції сторін	
	суперечка	дискусія	суперечка	дискусія	суперечка	дискусія	суперечка	дискусія
О. Авраменко	процес	різновид суперечки; обговорення	пошук істини	спільний пошук істини	пошук істини	висвітлення проблеми	переконання опонента	переконання опонента
О. Глазова	словесне змагання	різновид суперечки; обговорення	пошук прийнятного для обох сторін розв'язання	пошук взаємних компромісів	висвітлення проблеми	висвітлення проблеми	узгодження позицій	припирення опонентів
Н. Голуб, В. Новосьолова	словесне змагання	різновид суперечки	–	пошук істини, спільних рішень	висвітлення проблеми	висвітлення проблеми	–	узгодження позицій
О. Заболотний, В. Заболотний	комунікативна ситуація	різновид суперечки; обговорення	пошук істини, прийнятних рішень	пошук істини, спільних рішень	обмін протилежними думками	висвітлення проблеми	переконання опонента	переконання опонента
С. Шевчук	комунікативна ситуація	різновид суперечки; обговорення	пошук істини	пошук спільних рішень	висвітлення проблеми	висвітлення проблеми	активне опонування, переконання опонента	переконання опонента
І. Юшук	обмін думками	різновид суперечки	пошук істини	пошук істини	висвітлення проблеми	висвітлення проблеми	переконання опонента	узгодження позицій

У попередніх дослідженнях, покликаючись на принцип фаллібалізму й релятивізм риторичної практики, ми обґрунтували, що в контексті сучасної риторики провідною метою дискусії постає організація словесного змагання мовців, а не пошук істини в класичному потрактуванні. А пошук спільних прийнятних рішень і компромісів можна вважати відносною, ситуаційно обумовленою істиною для конкретної аудиторії.

Щодо процесу, то метою дискусії є всебічне обговорення заздалегідь визначеної проблеми, обмін у риторичному діалозі протилежними думками – текстами, створеними з відповідною інтенцією задля перехресного впливу на опонента, задля переконування його.

Зважаючи на змагальний характер дискусії, метою її стосовно опозиції сторін є переконування один одного, схилення на свій бік, а, отже, завершальним етапом дискусії має бути визначення переможців. Задекларовану в шкільних підручниках мету узгодження позицій опонентів і, як наслідок, примирення їх вважаємо відносною й важко досяжною, оскільки особистість у шкільні роки, як правило, не схильна до компромісів через максималізм і прагнення до самоствердження. Провідним критерієм у визначенні переможців, на нашу думку, має бути рівень сформованості в учнів мовленнєвих і риторичних умінь, розроблення методичних механізмів формування яких становить **перспективу подальших досліджень**.

Література

1. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підруч. для студентів філолог. факул-в. ун-ів / М. І. Пентиліук, С. О. Караман, О. В. Караман та ін.; за ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2004. 400 с.
2. Ницета В. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 340 с.
3. Рождественский Ю. В. Теория риторики: учеб. пособ. / под. ред. В. И. Аннушкина. Москва: Флинта; Наука, 2006. 512 с.
4. Словник української мови: в 11 т. / ред. кол. І. К. Білодід та ін. Київ: Наукова думка, 1971. Т. 2. Г–Ж. 550 с.
5. Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл.в заг. серед. освіти / Н. Б. Голуб, В. І. Новосьолова. Київ: Педагогічна думка, 2018. 200 с.
6. Українська мова: 10–11 кл.: програма: рівень стандарту. 2017 р. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58800/> (дата звернення: 11.09.2017).